

Таким чином, протягом XIX ст. в Житомирі, який став губернським містом, було побудовано багато визначних громадських споруд, церков, соборів, навчальних закладів, які дотепер продовжують служити українському народу.

Н. Бабкова

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ІНСТИТУТ
У ПІДГОТОВЦІ ДО ОБОРОНИ ХАРКОВА 1941 Р.**

N. Babkova

**KHARKIV STATE LIBRARY INSTITUTE
IN PREPARATION FOR THE DEFENSE OF KHARKIV IN 1941**

За свою майже столітню історію Харківська державна академія культури пережила немало історичних моментів. Значна їх частина припала на буремні роки німецько-радянської війни 1941–1945 рр. У ті трагічні часи, як і зараз — під час збройної агресії російської федерації проти України, керівництво та співробітники Харківського державного бібліотечного інституту (попередника ХДАК) брали активну участь у підготовці міста до оборони від навали загарбників.

Уже на початку липня 1941 р. представники бібліотечного інституту долучилися до забезпечення потреб тих військових підрозділів, що перебували на території міста. Так, на виконання рішення виконавчого комітету Держинської районної ради від 05 липня заклад вищої освіти передав начальнику господарської частини винищувального батальйону 40 ліжок з повними комплектами постільної білизни і зобов'язанням обов'язкового їх прання не рідше одного разу на тиждень.

Активне просування збройних сил Третього Рейху територією України значно активізувало підготовку Харкова до оборони. 14 липня, згідно з постановою обласного та міського виконавчих комітетів, директор ХДБІ А. А. Бабенко передав у розпорядження керівника військового гарнізону міста свої приміщення (корпус № 1 та 2 і 2 флігеля), а сам заклад освіти в одноденний строк перемістився на територію гуртожитків на Толкачовці (сучасна вул. Студентська). Однак реалії військового часу призвели до того, що протягом місяця заклад освіти передав для військових потреб і корпуси своїх гуртожитків. Усіх студентів, у порядку ущільнення, було переселено до одноповерхового флігеля на території студентського містечка. Залишившись без приміщень, бібліотечний інститут не міг функціонувати як повноцінний заклад вищої освіти. Враховуючи ситуацію, що склалася, Народний Комісаріат Освіти УРСР наказом № 16 від 4 серпня рекомендував призупинити навчання в Харківському державному бібліотечному інституті; студентам надати безстрокову відпустку; директору та управлінню кадрами НКО УРСР відрядити в декадний строк цих студентів на підприємства, установи і відповідні заклади Наркомосвіти; педагогічний та адміністративно-технічний склад ХДБІ, які тимчасово припиняють навчання, звільнити на провести з ними розрахунок, згідно з законодавством; керівнику інституту залишити необхідну кількість адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу; директору закладу забезпечити збереження всього навчального обладнання, лабораторного та кабінетного устаткування і бібліотеки.

Для розміщення приблизно 30 осіб — працівників інституту — передбачалося використати увесь третій поверх учбового комбінату універмагу. Надавши закладу вищої освіти приміщенням, НКО УРСР видав наказ № 61 від 12 серпня, за яким для забезпечення дострокового випуску студентів 4 курсу передбачалося організувати

навчання з 1 вересня по 15 листопада, державні іспити провести з 15 листопада по 1 грудня 1941 р.; встановити контингент студентів-випускників у кількості 190 людей (7 академічних груп), затвердити навчальні плани, що розраховані на 420 год. по кожному факультету; директору інституту до 20 вересня подати на затвердження Наркомосвіти кошторис видатків для організації навчання 4 курсу.

З метою забезпечення самостійної роботи і раціонального обслуговування студентів, у тимчасове користування Харківського педагогічного університету було передано бібліотеку ХДБІ, яка розміщувалася у Горяїновському провулку (сучасна вул. Квітки-Основ'яненка). Відповідно до акту передачі, засвідченого з боку ХДБІ І. М. Бобрішевим, О. Х. Юдилевич та Н. А. Куциним, педагогічному університету було передано: книг із основного фонду 111472 екземпляри, книг з обмінного фонду — 9997, різноманітну бібліотечну облікову документацію, каталоги та 31 ящик майна кабінетів інституту.

Паралельно з намаганням забезпечити навчальний процес для студентів-випускників, керівництво ХДБІ активно допомагало і військовим частинам Харкова. Для допомоги в підготовці ополченців військовий керівник інституту та Харківської школи Політпросвіти Н. М. Потемкін передав начальнику Дзержинської районної ради Товариства сприяння армії та флоту 53 навчальні гвинтівки калібру 7.62 мм., 8 розрізних гвинтівків, 20 старих збройових ременів неармійського зразка. Помічнику командувача аварійно-відновлювального полку, за безпосереднього дозволу представників оперативного відділу міліції, від інституту було надано 25 учбових гвинтівків з ременями, 3 розрізних гвинтівки, 2 ручних кулемети Дегтярьова, 1 станковий учбовий кулемет, 7 учбових револьверів «Наган». Цьому ж військовому підрозділу надали 450 простирадл, 400 наволочок і 200 ковдр.

Забезпечуючи потреби Сталінського штабу місцевої протиповітряної оборони Харкова, директор закладу вищої освіти передав майно військового кабінету інституту: 8 учбових гвинтівків зразка 1891 р., 38 малокаліберних бойових гвинтівків, 1 снайперську гвинтівку, 2 пневматичних повітряних гвинтівки, 3 станкових кулемети системи «Максим», 5 ручних кулеметів Дегтярьова з коробками, 6 кулеметних стрічок до кулеметів Максим з 3 коробками, 2 коробки з інструментами, 3 підсумки для патронів, 2046 м. кабельного дроту з 4 котушками, 3 телефонних апарати, ящик патронів до малокаліберних гвинтівків, 26 ручних гранати усіх калібрів, банку олії для змащування зброї та 2 паяльні лампи.

На виконання статті 3-ї пункту «Г» Наказу Президіуму Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. для потреб окружного інтенданта Харківського військового округу керівництво інституту передало 3 друкарських машинки системи «Ундервуд» та «Ленінград». Ще одну відправило до евакуаційного шпиталю № 1783. Від ХДБІ ця медична установа отримала ще й 300 матраців і наволочок, запасний водяний бак, для холодної та гарячої води, з усіма супровідними проектами і кресленнями до нього.

Забезпечував інститут майном і військову частину № 182. Протягом липня-серпня керівництво інституту віддало в розпорядження підрозділу 23 простих стола, 4 столи з тумбами, 3 столи канцелярських, 62 стільці, 3 етажерки, 1 сейф, 2 вмивальники, 1 шведську шафу, 4 чорнильних прибори, 2 гардероби, 1 пилку поперечно, 3 лопати-совок, 1 м'яке крісло, 70 віників, 7 коробок із шахами, 2 гітари, 2 балалайки, 2 мандалини, 1 бубен, 5 домбр, 1 десятигінні ваги. Від завідувача гуртожитком ХДБІ Б. С. Греченка та бухгалтера А. Б. Лернера військова частина

№ 182 отримала 411 ліжок, 199 тумбочок, 36 шаф, 81 різних столів, 22 етажерки, 270 різних стільців, 4 однотумбових письмових столи, 9 двотумбових письмових столів, 4 м'яких дивани, 59 вішаків, 1 залізний ящик, 1 книжковий ящик, 1 шафу книжкову, 3 шахових столики, 4 жорстких дивани, 1 водонагрівач «Титан», 1 крісло, 2 дзеркала-трюмо, 1 люстру, 1 ящик для білизни, 1 телефонний апарат, 1 коридорну шафу, 290 матраців, 174 доріжки, 440 наволочок, 220 подушок, 220 ковдр та 880 простирадл.

Таким чином, Харківський державний бібліотечний інститут активно сприяв укомплектуванню військових частин, що готувалися до оборони Харкова. Сам же заклад вищої освіти повинен був евакуюватися до міста Кизилорда Казахської РСР, де на правах окремого факультету Харківського університету продовжував би підготовку бібліотечних фахівців. Але відсутність викладачів спеціальних дисциплін і будь-якої матеріальної бази не дали змоги виконати наказ НКО УРСР від 17 вересня 1941 р. й інститут припинив свою діяльність.

В. Соловйов

**ДІЯЛЬНІСТЬ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГАЗОВОЇ СЕКЦІЇ
ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Л. В. ПИСАРЖЕВСЬКОГО 1915–1916 РР.**

V. Soloviov

**ACTIVITIES OF KATERYNOSLAV GAS SECTION
UNDER THE LEADERSHIP OF L. V. PYSARZHEVSKY IN 1915–1916**

Напередодні Першої світової війни Л. В. Писаржевській мав репутацію вченого, налаштованого опозиційно до російської влади. У 1911 р. він навіть залишає посаду Київського політехнічного інституту в знак протесту проти політики міністра народної освіти Л. А. Кассо. Після чого, уже на той час відомий науковець, потрапляє під негласний надзор царської поліції. Але незважаючи на свою опозиційність, з початком світової війни, учений, за прикладом багатьох колег, свої наукові знання і працю спрямовує на допомогу армії і цивільному населенню Російської імперії.

У 1914 р. російські військові медичні служби зіткнулися з нестачею елементарних антисептичних засобів, що, у свою чергу, провокувало кількість післяопераційних ускладнень, заражень і т. ін. Знаючи про ці проблеми Л. В. Писаржевський разом Н. В. Аверкієвим створюють у м. Катеринослав і дослідну «станцію з дослідження і добування російського йоду з морських водоростей». На станції, використовуючи сировину із морських водоростей, виробляли до 4 кг йоду на добу, величезна на той час цифра. Але діяльність відомого вченого не обмежувалась лише винайденням способу добуванню йоду. Немало дослідників — В.С. Коваленко, Л. Ф. Циганенко — приписують видатному вченому створення протигазів спрощеної конструкції. Але, на наш погляд, це є помилковим твердженням. Так у «Звіті про діяльність Газової секції...» за 1916 р. немає свідчень про те, що членами секції ведеться розробка будь-яких протигазів чи протигазових пов'язок. Не згадуються і протигазові пов'язки Катеринославського гірничого інституту імені Петра Великого і в листі зампреда ВПК П. Ф. Йорданова до Начальника штаба Верховного головнокомандувача (далі — Начштабверх) М. В. Алексеєва, у якому надається перелік усіх протигазових засобів, які виготовляла промисловість, станом на січень 1916 р. На нашу думку, ця помилка в біографії Лева Давидовича сталася через те, що в пресі того часу і документах